DEBRECENI EGYETEM FOLIA URALICA DEBRECENIENSIA 23.
FINNUGOR NYELVTUDOMÁNYI TANSZÉK DEBRECEN, 2016

Ismertetések – Reviews – Katsauksia – Рецензии

A Jeges-tenger finnjei. Könyv Észak-Norvégiáról
Jäämeren suomalaiset. Kirja Ruijasta
Szerk. Thor Robertsen.
Norjalais-suomalainen Liitto, Kajaani 2010. 264 l.
ISBN 978-8-299-82371-5

A kisebb balti finn nyelvek között manapság egyre több szó esik a meänkieli mellett a kvénről is. A nép és nyelve ez idáig leginkább a finn szociolingvisztika figyelmét keltette fel, a nemzetközi érdeklődés a revitalizációs törekvések intenzívvé válásától, az 1980-as évek második felétől fordult felé-jük. Az ismertetett kötet úgy vélem, szervesen illeszkedik a kvén revitalizáció legfőbb lépései közé. (A kvén nyelvről, annak státusáról ld. az előző ismertetésben írottakat, illetve cikkeimet a FUD 22. és 23. számában.)

1. A nyelv használata az erőszakos norvégosítás következtében a 20. századra erőteljesen visszaszorult, ám viszonylag korán megindult körükben önszerveződő módon a revitalizáció, melynek első lépéseként elkezdődött 1983-ban az anyanyelv (akkor még finn nyelv) oktatása, s az elmúlt években határozottan látszik, hogy a revitalizáció szervezeti és személyi háttere is kialakult és megszilárdult. Megalakultak szervezeteik: 1987-ben az ismertetett kötetet is kiadó Norvégiai Kvének Egyesülete (Ruijan Kveeniliitto, Norsk Kveners Forbund), majd a Kvén Intézet (Kainun Institutti, Kvens Institutt), amely kifejezetten a kvén nyelv és kultúra védelmét és fejlesztését tűzte ki céljául. Az intézet határozta meg a revitalizáció legfőbb lépéseit is: kvén nyelvű oktatás minden szinten az óvodától az általános iskolán át a felsőoktatásig, nyelvi és kulturális bizottság létrehozása a sztenderdizáció megkönnyítésére, kvén nyelvtan és szótárak szerkesztése, anyagi támogatás megszerzése a kvén kultúra fejlesztésére, a kvénül írott szövegek összegyűjtése és tanulmányozása. Törekvéseik eredménnyel jártak, hiszen 2014-ben megjelent a kvén nyelv első teljes leírása *(Kainun kielen grammatikki)* a nyelvről korábban már sokat publikáló és azt kiválóan beszélő Eira Söderholm tollából.

A Kvén Intézet célkitűzéseiből egyértelműen látszik, hogy a kvén revitalizáció nyelvközpontú, emögött viszont korábban az identitás többi elemének erősítése igencsak háttérbe szorult, holott a kvének (lévén hogy lakóterületeiken közülük sokan két- vagy akár többnyelvűek is voltak) önmagukat évszázadokig elsősorban nem a nyelvük, hanem inkább életmódjuk által határozták meg.

2. A népnek Észak-Norvégiában igen régi történelme és hagyománya van, a nyelvet beszélő csoport ugyanis már az 1600-as évek óta él Észak-Norvégia jól körülhatárolható, általuk Ruijának nevezett részén. Az első, kvénekről írt (és sokáig egyetlen) monográfia Samuli Paulaharju nevéhez fűződik (*Ruijan Suomalaisia,* 1928). Ebben a szerző a nép kollektív identitásának következő alappilléreit emeli ki: 1. a kvének megélhetési módjai mindenekelőtt az erdő, a fa felhasználásához kötődnek, 2. a kvének a mezőgazdaság megújítói, 3. kultúrájukban központi fontosságú a szauna, 4. jellemző rájuk a kemény munkavégzés és az új foglalkozásokhoz való alkalmazkodás.

Arról, hogyan éltek a 18. század végén a kvének, Sommerfelt (Finnmark megye 1787–1800 közötti főispánja) így ír: „Elsősorban erdőirtásban, lazacfogásban és vadászatban jeleskedtek. Könnyű felfogásúak, ügyes földművelők, főleg lovat, tehenet és aprójószágot tartanak. A földet mindenütt meg-

művelik, ahol ezt az időjárás engedi. (…) Tisztaságszeretők, a férfiak és nők az oroszokhoz hasonlóan kedvelik a meleg fürdőt." [1]

Az életmód mint identitáselem tehát központi jelentőségű, s emiatt örvendetes minden olyan lépés, mely a kvének népként való megmaradását nem csupán a nyelvélénkítés segítségével, hanem az identitás egyéb elemeinek erősítésével teszi. Történelmüket mutatja be a Varanger Múzeum vadsøi részlegének egyik kiállítása, a Ruija kvenmuseum, mely a kvén történelem legfontosabb (sőt valójában egyetlen) bemutatkozási helyének számít. A kvének etnikai összetartozásuk és identitásuk erősítésére 1880–1920 közötti öltözködési szokásaik alapján népviseletet is konstruáltak maguknak, számos kvén népzenét játszó együttes is alakult, sőt létezik már kvén nyelvű pop és rap együttes is, amelynek CD-je is megjelent 2006-ban *Kaðonu loru* [Eltűnt dal] címmel. Az életmódjukat bemutató dokumentumfilmet (*Det tause folkets stille død* [Hallgatag emberek csendes halála]) a 2004-es Tromsøi Filmfesztiválon vetítették le először.

3. Az identitáserősítő lépések közé illeszkedik a *Jäämeren suomalaiset. Kirja Ruijasta* (A Jeges-tenger finnjei. Könyv Észak-Norvégiáról) című tanulmánykötet is. Bár történelemről szól a könyv, de nem történelemkönyv, műfaját tekintve nehezen behatárolható: néprajzi és történelmi jellegű írások váltakoznak benne a személyes visszaemlékezésekkel, beszélgetésekkel és történetekkel, illetve közérdekű, közösségszervezést érintő írásokkal. A tanulmányok 18 szerzőhöz fűződnek, akik között revitalizációt szervező aktivista, történész, újságíró, költő, nyelvész, tanár és tanító, rádiós műsorvezető és szerkesztő, szociológus és halász, valamint építőmunkás is akad. Mindannyian aktív, központi alakjai a revitalizációnak.

A finn nyelvű kötet 25, három témakör köré szerveződő tanulmánycsokorból áll, melyet megelőz a norvégiai finn nagykövet üdvözlete. A tanulmányok első csoportja a *Suomesta Ruijaan, tulevaisuuden maahan* (Finnországból Észak-Norvégiába, a jövő földjére) címet viseli. Az első 9 tanulmány fő témája a kvének történelmének, Észak-Norvégiába érkezésének és jelenlegi életmódjának leírása. Olyan tanulmány is helyet kapott ebben a részben, melyet korábban még nem közöltek, pl. Johan Beronka nyelvész-történész írása a kvén történelemről és nyelvről (23–30). Az ebben szereplő adatok (pl. a kvének létszámára vonatkozók) már nem helytállóak (hiszen az 1930-as népszámláláson alapul a 9400 fő megadása), de általában hasznos, ma is használható információkat kapunk a nép lakóhelyéről, életmódjáról, sőt a

[1] Idézi Jávorszky Béla: Észak-Európa kisebbségei. Magvető Kiadó, Budapest. 1991: 53.

nyelv akkori állapotáról és nyelvjárásainak legfőbb eltéréseiről is. Egyébként Johan Beronkának, a kvén kultúra egyik fontos alakjának munkásságáról is van a kötetben egy rövid összefoglaló (31–32).

Az első rész szövegei jórészt visszaemlékezések, riportok lejegyzései, melyek bemutatják, hogyan alakították ki lakóhelyeiket a bevándorlók, hogyan és miből éltek, de a kvének 40–50 évvel ezelőtti életmódját is megismerhetjük belőlük. Ezekből többek között kiderül, hogy a nép férfijai mindig is jórészt halászatból éltek, a családokban mindig sok volt a gyermek, és életmódjuk számos eleme biztosítja számukra még ma is a kötődést a finnekhez (pl. étkezési szokásaik, a szaunázás, a vappu ünneplése stb.).

A kötet második tanulmánycsokra a *Suomalainen vaikutus* [Finn hatás] címet viseli. E részben képet kapunk arról, hogy a betelepülők milyen hatással voltak az észak-norvégiai társadalomra, gazdaságra és nyelvre. Kétségtelen, hogy számos tényező köti a kvéneket mind a mai napig a finn eredethez: ezek pedig a nyelv, a szauna, az általuk gyakran viselt finn eredetű családnevek, a finn zene és táncok. Találunk e részben két személyes visszaemlékezést is, és külön tanulmányban írnak a Vesisaariban (Vadsø) felállított és a kvének jelképének számító Bevándorlók emlékművéről.

A harmadik részben kapnak helyet a kvének jövőjének kérdéseiről írott tanulmányok *(Suomalaisuuden tulevaisuus Norjassa)*. Ezek közül kiemelkedő fontosságú az a két írás, melyben a nyelvükért és identitásukért folytatott harcról (223–239), illetve a nép nevéről és identitásáról írnak (249–260). A *Taistelu kielestämme ja identiteetistämme* című tanulmányban áttekintést kapunk a kvének eddigi küzdelmének lépéseiről nyelvük és identitásuk védelmében. A kérdés, azaz hogy finnek vagy kvénnek nevezzék-e népüket, mindenki számára nyilvánvalóan túlmutat az endonima meghatározásánál: az elnevezés mind a finnektől, mind a norvégoktól és a számiktól elkülöníti őket, szerves része tehát identitásuknak. A *kvén* mint exonima a Ruijan Kveeniliitto alapítóihoz köthető, akik norvégul így nevezték magukat (223). A küzdelem következő lépése a Hylterstam-jelentés volt (2003), mely alapján a kvént önálló nyelvként, nem pedig a finn egyik nyelvjárásaként tarthatjuk számon, ahogy korábban tették. Nem volt azonban továbbra sem egyetértés az endonima kérdésében: a *kven* ~ (*norjalainen) kveeni* ~ *kainu(u)* megnevezések egy darabig egyszerre voltak használatosak, végül a *kainu* vált általánossá. Hasznos áttekintést kapunk e tanulmányban a kvén legközelebbi rokon nyelveiről is, a finnről, a meänkieliről és a karjalairól.

A *Ruijansuomalainen vai…?* (Észak-norvégiai finn vagy…?) című tanulmány ugyancsak az identitás kérdését boncolgatja (249–260). Ebben a Nils Petter Pedersentől, a Norjalais-suomalainen Liitto elnökétől származó írás-

ban egyrészt alapkérdéseket tisztáznak (kik a kvének, hogyan határozható meg történetileg ez a népcsoport, mi az önelnevezésük) (251–253), másrészt a revitalizáció további célkitűzéseit is megfogalmazzák: finn nyelvű oktatás minden szinten, finn nyelvű műsorok a rádióban és a televízióban, finn irodalmi művek a könyvtárakba, a kisebbségi kultúrát bemutató múzeumok létrehozása, folyamatos együttműködés a norvégiai finn egyesületekkel (260). Ezek alapján egyértelmű, hogy a kvénekben tudatosult: jövőjük Ruijában csak a finn gyökereik megőrzésével lesz.

A kötet egészével kapcsolatban jellemző, hogy szinte minden tanulmányhoz számos illusztráció (fotó, metszet vagy festmény) kapcsolódik, tovább növelve a szövegek hitelességét és információtartalmát.

4. A pár ezer beszélővel bíró kvén nép megmaradásának záloga Észak-Norvégiában identitásuk megerősítése. A nemzeti összetartozásuk alapja nemcsak a nyelv lehet, hanem mindazok az elemek is (pl. eredet, életmód, származás, történelmi és kulturális hagyományok), melyek elkülönítik őket mind a norvégoktól, mind pedig a számiktól. Bár az eddigi egyetlen, kifejezetten a kvénre vonatkozó vitalitási vizsgálat (*Kven in Norway.* Poster for ELDIA Closing Conference, 2013) igen sötét képet fest a nyelv jelenlegi állapotáról, különösen veszélyeztetettnek értékeli ugyanis a helyzetét, magam a revitalizáció legutóbbi eredményének tükrében egy kicsit bizakodóbb vagyok. Az utóbbi években ugyanis számos új identitáselem is megjelent, például a csoportjelölő önelnevezés, kulturális rendezvények és intézmények, néphagyományok, helytörténeti múzeum és népviselet, de e lépések sorába illeszkedik az ismertetett kötet is. Ezek egyértelműen erősítik a nép megmaradásának alapjaként szolgáló önálló nemzeti identitás megteremtését és utalnak elszántságukra nyelvük megmentésével kapcsolatban.

TAKÁCS JUDIT